

**Správu přírodovědně cenných lokalit je nezbytné přizpůsobit aktuálnímu stavu poznání ochrany biodiverzity. Chraňme přírodu co nejefektivněji, aneb
Ochranařská WC výzva (důvod názvu se zájemci dozví níže v textu)
ochranařské skupiny JARO**

1.1 Ochrana přírody byla u nás dlouho vedena v duchu konzervačním i konzervativním. Projevovala se nejčastěji péčí o jednotlivé objekty (rostliny, živočichy, geologické výtvořy), a to bez ohledu na jejich vzájemné vztahy a vazby na prostředí, v němž žijí. **Za poslední dvě desetiletí však ochrana přírody prošla mnoha názorovými i praktickými změnami.**

Nově zaváděné a zdánlivě neobvyklé zásahy jsou dnes předmětem vědeckých studií. Na základě jejich výsledků i dlouhodobých terénních zkušeností se už ochranařská praxe našťestí mění. Vzhledem k objemu nových poznatků a potřeby specializovaných zásahů nejsou však nově získané znalosti šířeny a zaváděny dostatečně rychle a kýžených změn se proto už neohroženější druhy či přírodní stanoviště nemusejí dožít. **Jako hlavního viníka vnímáme nedostatek osvěty,** která by měla vycházet z odborných podkladů, ale zároveň být srozumitelná a přínosná pro amatérské zájemce i profesionální pracovníky v ochraně přírody. **Proto bychom se to rádi pokusili, alespoň částečně změnit níže uvedeným apelem!**

Důležitý krok se proto jeví **razantní omezení příliš konzervativních (přežitých) a homogenizujících (stejnorodých) způsobů péče.**

V podstatě jakékoliv zásahy, které trvale mění strukturu zachovalého přírodního prostředí (ekosystému), často se opakují nebo jsou celoplošné, mají pro široké druhové spektrum likvidační charakter. Zůstane pouze omezený počet druhů, které vydrží nebo jimž vyhovují opakované, celoplošné zásahy či nezáahy. Stejně jako intenzivní zásahy totiž může mít významný negativní vliv i nečinnost.

Živočichové jsou při uskutečněných zásazích zranitelnější než rostliny. Mnohá chráněná území v důsledku celoplošného jednotného managementu ztrácejí různorodost (heterogenitu) a připomínají městské parky – nízko střížená vegetace, vytyčené cestičky, upravené keře apod. Četnost a intenzita zásahů by měla odpovídat rychlosti negativních sukcesních (samovolných přírodních) změn. **Pokud charakter společenstva vyžaduje každoroční péči (např. některé typy luk), je nepřijatelné ji provádět jednorázově na celé ploše.** Při každoročním nebo celoplošném zásahu nejsou populace mnoha živočichů schopny dlouhodobé existence. Typickým příkladem jsou populace motýlů, když jejich živné rostliny jednou za rok celoplošně pokosíme ve stejném termínu. Housenky se pak nemohou vyvíjet a populace zanikne nebo živoří na pokraji existence. V každém časovém období je zásahem postiženo značné množství živočišných druhů. Pokud je však příslušný zásah časově a plošně rozfázován, je možné zachovat diverzitu společenstva.

Většina chráněných území tedy bez lidské péče ztrácí postupně svoji hodnotu, stejný účinek může mít ovšem i péče nevhodná nebo jednostranně zaměřená.



1.2. Z výše uvedeného vyplývá, že **většina ochranných zajímavých území** (snad s výjimkou některých pralesních klimaxů, rašelinišť a území nad horní hranicí lesa), **vyžaduje nějaké udržovací zásahy**. Někdy však může být těžké rozhodnout, zda je vhodnější udržovat území ve stavu, který odráží určitý



Pojezdy pásové techniky mohou být kupodivu mimořádně přínosné pro ochranu přírody

způsob hospodaření obvykle s vysokou druhovou diverzitou, nebo naopak zvolit jednodušší možnost a ponechat bezzásahový vývoj směřující sice k přírodnímu stavu, avšak s možností poklesu druhové diverzity, včetně úbytku vzácných druhů. Při rozhodování o plánovaných zásazích je kromě představy o výsledném stavu společenstva nutné brát v úvahu, že nároky živočišných a rostlinných druhů se často liší. Je třeba si uvědomit, že:

- zapojení živočichů v ekosystému je mnohem složitější než rostlin – někde přijímají potravu, jinde odpočívají, ukrývají se, sluní, nocují, rozmnožují se, vyvíjejí se apod.

- živočichové proto reagují na zásahy do svého prostředí často mnohem citlivěji a rychleji než rostliny;

Pro ochranu druhové rozmanitosti (biodiverzity) mají zásadní význam následující priority:

- Záchrana druhově bohatších bezlesých míst bez adekvátní údržby - zejména před jejich převodem na lesní či naopak intenzivní zemědělské kultury a před postupující sukcesí – přírodními procesy, které většinou vedou k stejnorodosti přírodního prostředí
- Zamezení příliš intenzivnímu kosení travních porostů (častá seč, celoplošná seč), včetně přílišné likvidace některých dřevin
- Omezení příliš intenzivní a stejnorodé (homogenní) pastvy, včetně nevhodného (chudého) složení pastevních zvířat a vyloučení nevhodně odčervovaných zvířat
- Zanikání cenných přírodních ploch (biotopů) vlivem sukcese a nedostatku raných sukcesních stádií (= nedostatek ploch s obnaženým půdním povrchem, často až na minerální podloží), které by byly pravidelně obnovovány pomocí vhodné správy území (strhávání drnu, pojezd vojenské techniky, vypalování apod.)
- Zajištění přírodě blízké obnovy (terénních a biologických úprav) území po těžbě nerostných surovin a průmyslových deponií (metodou spontánní sukcese = obvykle nic nezavážet, nevysazovat, nevysévat, ale pouze sledovat vývoj,



Oheň byl odjakživa součástí ochrany přírody a proto by měl být i součástí její ochrany



případně vývoj drobně usměrňovat metodou řízené sukcese a později zasahovat v rámci správné ochranné praxe)

- Odstraňování či nedostatek diverzifikujících mikrostanovišť - důležité je zachování či vytváření maloplošných obohacujících přírodních prvků, např. kamenných snosů, drobných mokřadů, selských lomů, ponechávání pařezů, roztroušeně rostoucích keřů, spálenišť...
- Nedostatek míst vhodných pro dřevomilné (saproxylofágní) druhy bezobratlých - zachování starých stromů a jejich torz, ponechávání pařezů, veteranizace stromů, ořez stromů "na hlavu", pravidelná péče o zoologicky (tzv. zoo stromy) a mykologicky (tzv. houbo stromy) významné stromy
- Nedostatek mělkých trvalých i periodických (občasných) tůní vznikající vyrovnáváním, zasypáváním, zaoráváním a odvodňováním podmaččených terénních prohlubní - zabránit odstraňování depresí a opakovanými disturbancemi (razantním narušením) různého rozsahu vytvářet drobné vodní plochy občasného i trvalejšího charakteru

- Intenzivní chov ryb, jehož důsledkem je změna kvality mokřadů - snahy o zajištění polointenzivního nebo extenzivního chovu ryb alespoň v chráněných územích nebo na místech s výskytem zvláště chráněných druhů, eliminace ryb v drobných vodních nádržích významných pro rozmnožování obojživelníků a dalších vodních živočichů



Cílené vytváření hnízdišť pro ptáky a líhnišť pro obojživelníky metodou zvanou "prasení"

- Věková a druhová homogenizace lesních porostů, nedostatek světlých lesů - zajištění většího podílu lesů s přírodě bližším způsobem hospodaření, např. s větším podílem stanovištně původních dřevin, věkově rozrůzněným porostům, rozvolňováním stromového patra, s možností pěstování lesů ve tvaru nízkého či středního lesa, s širokými světlými lesními lemy
- Výskyt invazních (nepůvodní nebezpečně se šířících) druhů – dle možností odstraňování a likvidace agresivních nepůvodních druhů
- Zhodnocení významu stanovišť výrazně lidského (antropogenního) původu – kamenolomy, pískovny a jiné těžebny, popílková i rudní odkaliště, výsypky, železniční a dálniční násypy či zářezy, černé skládky inertního odpadu, ... zvyšují heterogenitu prostředí a mohou být osidlovány druhy, jejichž stanoviště v krajině z velké části zanikla (např. otevřené písky, říční náplavy, meze, nezalesněné skalnaté stráně...)
- Zachování/obnova říční krajiny, omezení nové tvorby cest v krajině způsobující její odvodnění a změnu vodního režimu (lesní cesty a jejich současná obnova jako dálnice s odvodňujícími kanály)

1.3. Co a kdo je nejohroženější?



Jedním z častých názorových střetů a často diskutovaná otázka ochrany přírody je, zda chránit druhy nebo ekosystémy (části přírodního prostředí). Naše legislativa je postavená především na ochraně druhů a často je chápána jako ochrana jedinců, nikoliv ochrana populací. Současný trend v ochraně přírody se však přiklání k ochraně ekosystémů. **Oba způsoby však není možné zcela rozdělit – druhy se chrání ochranou ekosystému a zároveň ekosystémy vytvářejí prostor pro druhy.**

V lidovém povědomí žije informace, že nejohroženějším biotem (územně rozsáhlým společenstvem rostlin a živočichů) na Zemi jsou tropické deštné lesy. Hoekster et al 2005 porovnal procento zničené plochy biotem s procentem jeho chráněné plochy. Tímto srovnáním vznikl žebříček ohroženosti jednotlivých rozsáhlých přírodních oblastí na naší planetě.

Překvapivě nebyly jako nejohroženější vyhodnoceny tropické deštné lesy, ale biomy mírného pásu – travnatá společenstva (stepi a prémie) a mediteránní (oblast okolo Středomořího moře) společenstva (středomořská macchie - křoviska a její obdoby). Teprve třetí místo obsadily tropické lesy, nikoliv však deštné ale opadavé sucholesy.

Je tomu tak patrně i proto, že přeměnit nezemědělskou půdu, je výrazně snazší na místech původně bezlesých než v lese. Proces změny také není tak výrazný a spíše je přehlédnut. Změna les – pastvina (pole) je nápadnější než step – pastvina (pole).

Nelesní ekosystémy (včetně řídkých lesů a lesostepí) jsou nejohroženější částí přírody také u nás v České republice a vlastně i obecně ve střední Evropě. Zejména pak slaniska, písčiny, pastevní řídké lesy a pařeziny, stepi a zachovalé prosluněné mokřady chudé na živiny. Je to dáno několika okolnostmi.



Razantní obnova písčin na lokalitě Východočeská Sahara

V obecném povědomí je bohužel vžitá představa: příroda = „les“ (lesnický porost, nezřídka smrková plantáž). Bezlesá stanoviště jsou často hodnocena jako zbytečná, nezajímavá a nevýznamná. Bývají vnímána i jako jakýsi nepořádek, který v krajině nemá co dělat. Bezlesé ekosystémy jsou snadno přeměnitelné. Snadnost zásahu společně s představou o bezvýznamnosti vede k tomu, že zbytková bezlesá stanoviště, sloužící jako poslední útočiště (refugia) pro široké

spektrum organismů, jsou přeměňována na lesní (mono)kultury, stavební plochy, plantáže rychle rostoucích dřevin, intenzivní rybníky, skládky aj. Tomuto postupu také napomáhá skutečnost, že nemají zákonnou ochranu lesní či zemědělské půdy.

K nejohroženějším skupinám organismů patří kupodivu paraziti. Ale pouze tací, kteří jsou úzce specializovaní na skupiny vzácných druhů živočichů (případně i rostlin) dlouhodobě existujících pouze na nejzachovalejších plochách výše uvedených nejohroženějších částí přírody. Obrazně lze říci, že když se nám podaří dosáhnout stavu, že budeme mít v přírodě dostatečně geneticky silné



(různorodé) populace parazitů úzce specializovaných na vzácné druhy bezobratlých – dosáhneme tím téměř automaticky více než adekvátní ochrany naprosté většiny ostatních ohrožených druhů organismů a společenstev v naší přírodě.

Důvod je logický. Parazit s nedostatečně rozmanitým genofondem, který se specializuje na vzácný druh denního motýla jehož populace už trpí genetickou degenerací, přičemž tento motýl je navíc potravně vázán na vzácný druh rostliny které musí tvořit bohatou populaci a k tomu ještě na specifický druh mravence v jehož hnízdě motýl dokončuje vývoj, přičemž tyto rostliny a mravenci přežívají už jen na hrstce posledních a navíc zcela izolovaných lokalit, které navíc ohrožuje zástavba (typické např. pro písčiny), změna vodního režimu a upuštění od tradičních způsobů obhospodařování (typické např. pro slaniska, stepi či pařeziny), je pochopitelně daleko zranitelnější, než např. prstnatec májový na orchidejové louce, nebo dle vyhlášky silně ohrožený slepýš křehký.

Dosáhnout patřičných změn, tedy správného určení priorit, v ochraně přírody i vhodných způsobů správy území na úkor těch nevhodných, můžeme zejména sledováním nových poznatků, vzájemnou diskusí a odbornou osvětou. Pokuste se prosím, prostudováním níže uvedeného textu, zjistit, zda Vás zaujme a jestli přinese něco nového, co byste rádi zkusili ve své ochranné praxi (pokračování příště).

Na vypracování textu se podíleli zejména:

David Číp, Zdeněk Faltýnek Fric, Jiří Řehounek, Luděk Petrilák, Dušan Vodnárek, Břeněk Michálek, Alice Janečková, Pavel Skala, ...

Apel za skupinu JARO podporují:

JARO Jaroměř, David Číp, předseda

Arion Olomouc, Mgr. Roman Kalous, předseda

ČSOP Morava, Mgr. Petra Steidlová, předsedkyně

ČSOP Podještědí, Mgr. Eliška Riegerová, předsedkyně

ČSOP Pardubice, Mgr. Ivan Hoza, předseda

Pražská pastvina, Bc. Martina Skohoutilová, předsedkyně

